

ANNE ÇOCUK İLETİŞİMİNDE ÇOCUK MİZACININ ROLÜ

THE ROLE OF CHILD TEMPERATURE IN MOTHER-CHILD COMMUNICATION

Özlem Gözün Kahraman *

¹Doç.Dr, Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, okahraman@karabuk.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0003-2767-0592> *Sorumlu Yazar

Geliş tarihi/Received : 9.10.2023 Kabul tarihi/Accepted: 30.06.2024 Yayın tarihi/Published: 30.06.2024

ÖZET

Bu araştırma anne çocuk iletişimde çocuğun mizaç özelliklerinin etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 241 anne oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında Çocuklar İçin Mizaç Ölçeği (ÇİMÖ) ve Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA) kullanılmıştır. Verilerin analizinde, veri eğilimlerinin tahmini için sınıflama modeli ve sınıflama tekniklerinden karar ağacı CHAID algoritması kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda annelerin çocukla iletişimde çocuğun duygusal duyarlılık, ritmiklik, tepkisellik, yakınlık ve uyum, aktivite düzeyi gibi mizaç özelliklerinin etkili olduğu belirlenmiştir. Çocukların duygusal duyarlılık ve ritmiklik mizaç özellikleri arttıkça annelerin konuşma boyutuna ilişkin puanlarının arttığı; çocuğun duygusal duyarlılık mizaç özelliği arttıkça annelerin dinleme boyutuna ilişkin puanlarının arttığı görülmüştür. Bununla birlikte çocuğun tepkisellik, ritmiklik, yakınlık ve uyum mizaç özellikleri arttıkça annelerin mesaj boyutuna ilişkin puanlarının arttığı; aktivite düzeyi ve duygusal duyarlılık mizaç özellikleri arttıkça ise annelerin sözsüz iletişim boyutundan daha yüksek puan aldıkları belirlenmiştir. Son olarak da çocukların aktivite ve duygusal duyarlılık özellikleri arttıkça annelerin empati boyutunda daha yüksek puanlar aldığı saptanmıştır. Özetle bu çalışma, çocuğun yüksek uyumu, günlük yaşam rutinlerindeki düzenliliği ve pozitif duygulanım özellikleri ile karakterize edilen kolay mizaç özelliklerinin annelerin iletişimini olumlu olarak etkilediğini göstermektedir. Bu araştırmanın sonuçları çocuğun mizaç özelliklerinin ebeveynlerin iletişim becerilerine etkisini göstererek, bu mekanizmaların birbirini nasıl desteklediğini anlamada ebeveynlere ve profesyonellere yardımcı olabilir.

Anahtar Kelimeler: iletişim, mizaç, anne, çocuk, okul öncesi

ABSTRACT

This research was carried out to determine the effect of the child's temperament characteristics on mother-child communication. The study group of the research consists of 241 mothers whose children attend a preschool education. The Temperament Scale for Children (TSC) and the Mother-Father-Child Communication Evaluation Tool (MFCET) were used to collect the data. In the analysis of the data, the classification model, and the decision tree CHAID algorithm, one of the classification techniques, were used for predicting data trends. As a result of the research, it was determined that the child's temperament characteristics, such as emotional sensitivity, rhythmicity, reactivity, closeness and harmony, and activity level were influential in mothers' communication with their children. As children's emotional sensitivity and rhythmic temperament characteristics increase, mothers' scores on the speech dimension increase; It was observed that as the child's emotional sensitivity and temperament increased, the scores of the mothers regarding the listening dimension increased. On the other hand, as the child's reactivity, rhythmicity, closeness and harmony temperament characteristics increased, the scores of the mothers regarding the message dimension increased; As the activity level and emotional sensitivity temperament characteristics increased, it was determined that the mothers got higher scores from the nonverbal communication dimension. Finally, it was determined that as children's activity and emotional sensitivity characteristics increased, mothers got higher scores in the empathy dimension. In summary, this study shows that the child's easy temperament, which is characterized by high adaptability, regularity in daily life routines and positive affective features, positively affects the communication of mothers. The results of this research can help parents and professionals understand how these mechanisms support each other by showing the effect of the child's temperament characteristics on the parents' communication skills.

Keywords: communication, temperament, mother, child, preschool

GİRİŞ

İlişkisel bir varlık olan birey doğuştan itibaren başkalarıyla sürekli etkileşim halindedir. Doğumdan itibaren bireyin aradığı ilk şey, bir bağlantı duygusu ve ilişkidir. Bir ilişki içinde olmak birincil ihtiyaçtır. İlişkilerin temelini de etkili iletişim oluşturmaktadır (Simonic, 2015). Etkili iletişim, bir insanın hayatının her alanında önemli bir yere sahiptir. İletişim becerileri yaşantımızın her döneminde aile, çocuk, arkadaş ilişkilerini etkiler. Doğru ve etkili bir iletişim iyi ilişkiler kurmayı desteklediği gibi zor zamanlarda da ilişkileri düzeltmeye yardımcı olur. Bu beceriler, konuşmanın yanı sıra dinleme ve sözsüz iletişimi içerir. Sözlü ve sözsüz davranışlar tüm yüz yüze etkileşimlerde mevcuttur. Muhataplar sözlü ve sözsüz mesajları aynı anda alırlar ve mesajın algılanma şekli iki kanal arasındaki ilişki tarafından belirlenir (Schultz, Tulviste ve Konstabel, 2012). Sözlü iletişim, sembolik ve amaçlanan mesajları içerir ve semboller aracılığıyla iletilen, öğrenilen ve sosyal olarak paylaşılan önermesel bilgi sinyal sistemlerini kullanır. Sözsüz iletişim, hem spontane (kasıtsız) hem de sahte spontan (kasıtlı) mesajları içerir. İki iletişim modunun (sözlü-sözsüz) birbiriyle etkileşime giren ve birbirini değiştiren ifade edici ve alıcı yönleri vardır. Ancak gelişimsel etkileşimci teoriye dayanarak, kendiliğinden (spontane) sözsüz akış öncelik kazanabilir. Sözsüz iletişimin öncelik kazandığı son araştırmalar tarafından desteklenmektedir. Çünkü sözsüz ipuçlarının alım süreci sözlü mesajların analizinden daha hızlıdır (Buck ve VanLear, 2002). Sözsüz işaretlerin başarılı bir şekilde kodlanması ve kodunun çözülmesi ve yorumlanması iletişimsel konuşmanın niyetini, konuşmanın duygusal ifadesini ve olasılıksal tahminini belirler ve konuşma mekanizmalarının ilerlemesini teşvik eder (Lekhanova ve Glukhova, 2016). Özellikle küçük çocuklarda konuşma becerileri tam olarak gelişmediğinden sözsüz iletişim özel bir öneme sahiptir.

Çocuğun gelişim sürecinde doğumdan itibaren etkileşim esastır ve bu süreçte çocuğa bakım veren ebeveynlerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Ebeveynler, çocuklarına gelişimsel dönüm noktalarına ulaşmaları için ihtiyaç duydukları deneyimleri ve desteği sağlarlar. Çocuğun ebeveynleriyle gerçekleştirdiği birincil ilişkilerden gelen duygusal dinamikler ve atmosfer bireyin psikolojik yapısını oluşturur (Brinker vd., 1994; Grebelsky-Lichtman, 2014a). İletişim, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkileri kurar ve sürdürür. İletişim yoluyla, ebeveynler çocuklarının gerçek ihtiyaçlarını belirler ve bu ihtiyaçları karşılayabilirler. Ayrıca bu iletişim, ebeveynler ve çocuklar arasında adil ve etkili ilişkiler, anlayış ve karşılıklı kabul oluşturmaya önemli ölçüde katkıda bulunur. Bu nedenle, ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkinin iletişim içermeyen hiçbir yönü bulunmamaktadır (Runcan, Constantineanu, Ielics ve Popa, 2012). Ebeveyn çocuk arasındaki iletişimde, sözlü ve sözlü olmayan iletişim biçimleri arasındaki uyum bağlantısı önemlidir. Uyum bağlantısında mesajlar arasında bir özdeşlik veya benzerlik ilişkisi bulunurken, uyumsuzluk bağlantısında ise eşzamanlı sözlü ve sözlü olmayan mesajlar arasında bir tutarsızlık veya çelişki bulunmaktadır. Bununla birlikte ebeveyn çocuk etkileşiminde diğer önemli bir husus da hem ebeveynin hem de çocuğun iletişimde sözlü ve sözel olmayan işbirliği düzeyidir. Olumlu ve etkili bir iletişim için hem ebeveynin hem de çocuğun uyumlu işbirliği kalıplarını göstermesi gereklidir (Grebelsky-Lichtman, 2014a). Ebeveyn çocuk iletişimde her iki kanaldan biri (çocuk ya da ebeveyn) işbirlikçi davranabilirken diğeri işbirlikçi davranmayabilir. Ebeveynlerin nasıl iletişim kuracaklarını bilmeleri, iletmek istedikleri mesajı çocuğa doğru bir şekilde ulaştırmada başarılı olmaları ve çocuklarıyla açık ve etkili iletişim kurabilmeleri çok önemlidir (Runcan, Constantineanu, Ielics ve Popa, 2012).

Çocuklar ve ebeveynleri arasındaki ilişkinin niteliği iletişim kalıplarına da yansıtılır. Açık iletişim, çok çeşitli duygu, ihtiyaç ve düşüncelerin ifade edilmesine yol açarken; kapalı iletişim,

diğerlerini görmezden gelmeye veya duygusal iletişimi çarpıtmaya yol açar. Bebeklik döneminde açık iletişim, okul öncesi yıllarda destekleyici ve güvenli bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin gelişebileceği temeli sağlar. Çocuğun sözel yeteneklerinin geliştiği okul öncesi yıllarda, ebeveynler ve çocukları arasındaki diyaloglar merkezi bir rol üstlenir. (Bretherton, 1990). Ebeveynler konuşma yoluyla çocukların düşüncelerini ve duygularını düzenlemelerine, çok çeşitli duyguları ifade etmelerine ve tutarlı bir duygusal dünyanın inşa edilmesine yardımcı olabilir. Bu nedenle, öncelikle bebeklerin sözel olmayan sinyallerine verilen yanıtları içeren söz öncesi aşamadaki anne duyarlılığı, okul öncesi yıllarda genişletilir. Ebeveynler çocuğun gelişimini destekleyen iletişimsel ortaklar olarak çocuk kendi duygu ve düşüncelerini işleyebilmelerine yardımcı olurlar (Etzion-Carasso ve Oppenheim, 2000). Duyarlı ebeveyn girdisi, etkileşimleri yönlendirir ve yapılandırır. Böylece çocuk daha aktif bir rol almaya başlar. Yeni yürümeye başlayan ve okul öncesi yıllardaki duyarlılık, çocukların gelişen iletişim becerilerini açıklayabilir. Anneler, okul öncesi çocukları ile oyun zamanı sırasında saygılı, müdahaleci olmayan ve destekleyici katılım yoluyla duyarlılık gösterirler (Leigh, Nievar ve Nathans, 2011). Anne duyarlılığı, çocuğun liderliğini takip ederken çocuğun ipuçlarına koşullu olarak yanıt veren ve çocuğun dikkat ve faaliyet odağına dayanan duygusal olarak destekleyici girdi sağlayan ebeveyn davranışı olarak tanımlanır. Duyarlı anneler, çocuklarının sinyallerinin farkındadırlar, onları doğru yorumlarlar ve onlara uygun ve mantıklı bir şekilde yanıt verirler. Bunu yaparak, çocuklara sinyallerinin anlamlı ve değerli olduğunu iletirler. Yeterli duyarlılığa sahip anneler etkileşimli davranışlar sergiler ve çocuğun ihtiyaçlarına odaklanırlar (Paavola, Kemppinen, Kumpulainen, Moilanen ve Ebeling, 2006; Spiker, Boyce ve Boyce, 2002).

Ebeveyn-çocukları arasındaki etkileşimler ebeveynlerin empatik yaklaşımlarında da etkilenir. Ebeveyn empatisi, ebeveyn çocuk ilişkilerinin temel özelliğidir ve gerçek bir bağlılığın yanı sıra, çocuklarının doğduğu günden itibaren ebeveynlerin fiziksel ve duygusal erişilebilirliğini gösterir. Bu, çocuğun sosyal ve ilişkisel dünyasının genişliğini ve derinliğini belirleyecektir (Simonic, 2015). Güçlü empatiye sahip ebeveynler, çocuklarına, duygusal deneyimlerini keşfedebilecekleri ve duygusal sıkıntı yaşarken rahatlık arayabilecekleri güvenli bir temel sağlar. İyi empati deneyimleri olan çocukların, daha istikrarlı kişilerarası ilişkiler kurmalarına yardımcı olan duygusal kaçınma veya geri çekilme yerine, işlevsel bir duygusal ifade modeli geliştirme olasılığı daha yüksektir (Stern, Borelli ve Smiley, 2015).

Ebeveyn çocuk arasındaki etkili iletişim becerilerinin en önemlilerinden biri de dinlemektir. İletişim sürecinin %45'ini dinlemeyle gerçekleşir. Dinleme sosyal yaşamda sağlıklı iletişimin temel unsurudur ve iletişimin “anlama” boyutunu oluşturur. Çocuklarla iletişimde çocuğu çok dikkatli ve sabırlı dinlemek önemlidir. Çocukları dinlemek onların kendilerini açmalarına fırsat vererek, kendilerini değerli hissetmelerini sağlar (Ünal, 2017:69).

Erken çocukluk döneminde ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları iletişimin niteliği çocuğun iletişim yeteneklerindeki farklılıklardan da etkilenebilir. Çevresel ve/veya mizaç etkileri ebeveyn çocuk arasındaki iletişimi kolaylaştırabileceği gibi iletişimi engelleyici bir durum da oluşturabilir. İletişim bozukluklarıyla ilgili mevcut literatür, dikkati sürdürme ve çaba gerektiren kontrol gibi mizacın en azından belirli unsurlarının belirli iletişim bozukluklarının varlığı ile ilişkili olduğunu öne sürmektedir (Conture, Kelly ve Walden, 2013). Mizaç, çocukların gelişimi kadar ebeveynlik davranışlarını da etkileyebilen bir çocuk özelliğidir. Zor bir mizacı olan çocuklar, yeni ortamlara veya insanlara karşı utangaçlık, olumsuz duygusallık, yüksek aktivite ve dürtüsellik gösterebilir ve/veya odaklanma ve dikkati sürdürmekte zorlanabilirler. Bu özellikler çocukların sıkıntıya yatkınlığını arttırarak, kaçınmacı veya olumsuz karşılıklı olarak zorlayıcı ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin ortaya çıkmasına katkıda bulunabilir (Scaramella ve Leve, 2004; Sanson ve Rothbart, 2002; Rothbart ve Bates, 2006). Duygusal olarak pozitif ve uzun dikkat süresine sahip kolay mizaçlı çocuklar nispeten dilsel olarak da daha gelişmiş olma eğilimindedirler (Salley ve Dixon, 2007). Kişilik farklılıkları, bireylerin kendilerini nasıl ifade ettiklerini etkilediğinden, bireylerin nasıl iletişim kurduklarını

da etkiler (Koppensteiner ve Grammer, 2011). Dışadönük olanlar daha çok konuşurlar, daha çok kelime üretirler ve sıra kendilerine geldiğinde daha uzun konuşurlar. İçer dönüklük, düşük ifade gücü veya çekingenlik ile ilişkilidir. Nevrotizmin düşük ifade gücüyle de ilişkili olması muhtemeldir (Jensen, 2016). Bu nedenle kişiliğin çekirdeğini oluşturan mizacın iletişimde belirleyici olabileceği düşünülebilir. Rieser- Danner (2003) , mizacın dil ve bilişsel işlev üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkileri olabileceğini öne sürmüştür. Doğrudan bir etki yolu açısından, çocukların zor mizaçları, dil edinim olayları sırasında dilsel olarak ilgili bilgileri işleyebilecekleri kapsamı basitçe sınırlayabilir. Goldsmith ve arkadaşları (1987) , mizacı, bir kişinin duygusal tepkiselliği ve düzenlemesindeki bireysel farklılıklar olarak tanımlar. Rothbart ve Bates'in (1998) ise mizacın “duygusal, motor ve dikkat tepkiselliği ve öz-düzenlemede yapısal temelli bireysel farklılıkları ifade ettiğini ve zaman içinde nispeten istikrarlı olduğunu vurgular. Mizaç özellikleri arasında öne çıkanlar, aktivite, duygulanım, dikkat ve öz-düzenleme yapılarıdır. Kişilere yüksek ilgi, işbirliği ve mutluluk ve düşük korku gibi dışadönük mizaç iletişimi kolaylaştırır. Yapılan bir araştırmada çocukların tepkisel mizaç özelliklerinin ebeveyn-çocuk yakınlığı ile negatif, ebeveyn-çocuk çatışması ve öğretmen-çocuk çatışması ile pozitif ilişkide olduğunu göstermiştir (Acar, Torquati, Encinger ve Colgrove, 2018). Bir başka çalışma sonucunda mizaç olarak zor olmayan çocukların düşük düzeyde ebeveyn çatışması yaşadığı ve daha olumlu akran etkileşimleri gösterdiği belirlenmiştir Acar, Pérez-González, Kutaka ve Yıldız, 2019). Kopala-Sibley ve arkadaşları (2017), 3-6 yaş arası çocukların mizaç, kortizol düzeyi ve ebeveyn çocuk ilişkisinin niteliğini inceledikleri çalışmalarında negatif duygusallık gösteren çocukların ebeveynleri ile daha niteliksiz ilişkiler geliştirdiklerini saptamışlardır. Biyolojik stres sistemlerinin çocuklukta mizacın gelişiminde belirleyici olabileceğini ve ebeveyn-çocuk ilişkisini anlamada önemli olduğunu vurgulamışlardır. Çocuklarda yüksek düzeyde kortizol reaktivitesinin negatif duygulanım mizaç özelliğini şiddetlendirerek ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesini düşürebileceğini, düşük kortizol reaktivitesinin ise pozitif duygulanımı arttırarak daha kaliteli bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin olasılığını arttıracağını belirtmişlerdir.

Çocuğun işbirliği ve uyuma yönelik olumlu mizaç özellikleri de ebeveynler ile uyumlu iletişim sürecini kolaylaştırır. Çocukların iletişimdeki işbirlikçi davranışları, karşılıklı etkileşimi sürdüren ve anlaşma, saygı ve memnuniyet ifadelerini içeren tepkileri olarak tanımlanır. İşbirlikçi olmayan davranışları ise, çocukların etkileşimi kesintiye uğratan tepkileri olarak tanımlanır. İşbirlikçi olmayan tepkiler etkili, beğenilen ve takdir edilen girişimlerin arasına giren davranışların yanı sıra suçlama, kabul etmeme, reddetme, anlaşmazlık, şikayet ve alay ifadelerini içerir. Örneğin; ebeveyn çocuğa "Hadi bir uçak çizelim." dediğinde çocuğun ebeveynine bakması ve karşılıklı oyun görevini kolaylaştırması her iki kanalın da işbirliği ifade ettiği destekleyici bir uyumu gösterir. Ebeveynin “Sen nasıl uçak çizileceğini bilmiyorsun.” demesi üzerine çocuğun ebeveynin elini uzaklaştırarak oyundan uzaklaşması ise her iki kanalın işbirliği yapmadığı zorlayıcı uyumu örnekler (Grebelsky-Lichtman, 2014b).

Alan yazın incelendiğinde, ebeveyn çocuk etkileşiminde iletişimin rolünü inceleyen nitel desende yapılan çalışmalarda ebeveynlerin etkili iletişim konusunda ne bildikleri, nelere dikkat ettikleri ve hangi konularda zorlandıkları incelenirken (Kazan ve Sarısoy, 2021; Runcan, Constantineanu, Ielics ve Popa, 2012; Samfira, 2022), ilişkisel olarak tasarlanan bazı çalışmalarda ise demografik değişkenlerin ebeveyn-çocuk ilişkisine olan etkisi (Arabacı ve Ömeroğlu, 2013; Yüksel-Aykanat ve Ömeroğlu, 2021) incelenmiştir. Ayrıca ebeveyn çocuk iletişimi ve akademik performans arasındaki ilişkinin belirlendiği (Caro, 2011) çalışmalar olduğu görülmektedir. Çalışmaların çoğunda da ebeveynlerin ergenlik dönemi çocuklarıyla iletişiminin incelendiği (Branje, Laursen ve Collins, 2012; Keijsers ve Poulin, 2013; Laursen ve Collins, 2004) dikkati çekmektedir. Okul öncesi dönem çocukları ile ebeveyn iletişimin daha az çalışıldığı ve daha çok sosyodemografik özellikler bağlamında incelendiği dikkate alındığında bu çalışmanın alan yazına önemli katkıları olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada

çift yönlü ilerleyen iletişim sürecinde çocuğa ait bireysel özelliklerin bu süreçteki etkisi belirlenerek, etkili bir iletişimde çocuğun mizaç özelliklerinin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle de araştırmanın sonuçlarının hem ailelere hem de çocukla çalışan profesyonellere rehberlik edeceği öngörülmektedir. Profesyoneller bu araştırmanın sonuçlarını, çocuğun bireysel ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak şekilde uyarlanabilecek müdahaleleri tasarlamak için de kullanılabılırlar.

Anne çocuk iletişimde çocuğun mizaç özelliklerinin etkisinin belirlenmesi amaçlanan bu çalışmada aşağıda sorulara yanıt aranmıştır.

- 1.Çocukların mizaç özellikleri annelerin çocuklarıyla konuşma becerilerini etkilemekte midir?
- 2.Çocukların mizaç özellikleri annelerin çocuklarını dinleme becerilerini etkilemekte midir?
- 3.Çocukların mizaç özellikleri annelerin çocuklarıyla mesajlaşma becerilerini etkilemekte midir?
- 4.Çocukların mizaç özellikleri annelerin çocuklarıyla sözsüz iletişim becerilerini etkilemekte midir?
- 5.Çocukların mizaç özellikleri annelerin çocuklarıyla empati kurma becerilerini etkilemekte midir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama aracı, verilerin toplanması, araştırmanın etik yönü, kapsam ve sınırlılıkları açıklanmıştır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada annelerin çocuklarıyla iletişim becerileri ve çocuğun mizaç özellikleri arasındaki ilişkiyi incelenmek amaçlandığından nicel araştırmalardan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modellerinden bir olan ilişkisel araştırmalar faktörler arasındaki ilişkileri ve bağlantıları inceler (Büyüköztürk vd., 2020).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu; Ordu İli'nde çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden, kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle kendilerine ulaşılabilen, çalışmaya katılmaya gönüllü 241 anne ve onların 4-6 yaş grubundaki çocukları oluşturmaktadır. Anne ve çocuklara ilişkin demografik bazı özellikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubu Demografik Özellikleri

Çocuğun Cinsiyeti	n	%	Çocuğun Sırası	Doğum	n	%
Kız	108	44,8	İlk çocuk		110	45,6
Erkek	133	55,2	2.çocuk		102	42,3
			3.çocuk		29	12,0
Annenin Yaşı	n	%	Anne Öğrenimi		n	%
26-30 yaş	47	19,5	İlkokul		23	9,5
31-35 yaş	114	47,3	Ortaokul		33	13,7
36-40 yaş	58	24,1	Lise		75	31,1
41 ve daha büyük	22	9,1	Ön lisans		34	14,1
			Lisans		76	31,5
Anne Mesleği	n	%				
Çalışmıyor	121	50,2				
Serbest (esnaf vb.)	13	5,4				
İşçi	52	21,6				
Memur	18	7,5				
Profesyonel	37	15,4				

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında Çocuklar İçin Mizaç Ölçeği ve Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı kullanılmıştır.

Çocuklar İçin Mizaç Ölçeği (ÇİMÖ): Ölçek 4-8 yaş aralığındaki çocukların mizaç özelliklerini belirlemek amacıyla 2020 yılında Özyürek, Gözün Kahraman ve Pekdoğan tarafından geliştirilmiştir. Form, anne-baba tarafından çocuğa ilişkin gözlemlere dayalı olarak doldurulmaktadır. Beşli Likert tipindeki ölçek. “Her zaman-5 puan” ile “Hiçbir zaman-1 puan” arasında değişmektedir. Ölçek Aktivite Düzeyi, Yakınlık ve Uyum, Duyusal Hassasiyet, Tepkisellik Durumu, Dikkat ve Sebat, Ritmiklik ve Duygusal Duyarlık olmak üzere 7 alt boyuttan oluşmaktadır. Aktivite Düzeyi, çocuğun etkinlikler içerisindeki motor hareketlilik düzeyini; Yakınlık ve Uyum; çocuğun yeni tanıştığı bireylere sıcak/yakın davranma ve yeni durumlara/ortamlara uyum sağlama düzeyini; Duyusal Hassasiyet; çocuğun ses, ışık, koku gibi duyu hassasiyet düzeyini; Tepkisellik Durumu; çocuğun öfke, korku, üzüntü gibi duygu ifadelerini gösterme yoğunluğunu; Dikkat ve Sebat; etkinliklerdeki dikkat ve sebatkarlık düzeyini; Ritmiklik; çocuğun biyolojik ritmiklik düzeyini ve Duygusal Duyarlık; çocuğun diğerlerinin duygu durumlarına karşı hassasiyet düzeyini belirlerleyen maddeler içermektedir. Ölçeğin Aktivite Düzeyi, Yakınlık ve Uyum, Dikkat ve Sebat, Ritmiklik ve Duygusal Duyarlık alt boyutlarından alınan yüksek puanlar bu özelliklerin çocuklarda yüksek olduğunu gösterirken, Duyusal Hassasiyet ve Tepkisellik Durumu alt boyutlarından alınan yüksek puanlar bu özelliklerin çocuklarda normal/kabul edilebilir düzeyde olduğunu ifade eder. Yapılan AFA sonucunda ise, 33 madde ve 7 faktörden oluşan ölçeğin toplam varyansın

%57,20'sini açıkladığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ölçeğin elde edilen iç tutarlılık katsayısı ise 0,85 olarak belirlenmiştir.

Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA): 48-72 aylık çocuğa sahip anne-babaların çocukları ile iletişimlerini değerlendirmek amacıyla Arabacı ve Ömeroğlu (2016) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 37 madde ve beş alt boyuttan oluşmaktadır. ABÇİDA'nın konuşma alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısının .67, dinleme alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısının .70, mesaj alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısının .60, sözsüz iletişim alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısının .56 ve empati alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısının .73 olduğu görülmüştür. Test-tekrar test güvenirliğine ilişkin sonuçlar incelendiğinde; test-tekrar test korelasyonları, konuşma alt boyutu için .93, dinleme alt boyutu için .96, mesaj alt boyutu için .98, sözsüz iletişim alt boyutu için .95 ve empati alt boyutu için .96 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin alt boyutlarından alınan puanların artması ilgili alt boyuta ilişkin olumlu iletişim özelliğini göstermektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde ABÇİDA puanlarının betimsel istatistikleri verilmiştir. Veri eğilimlerinin tahmin etmek için sınıflama modeli ve sınıflama tekniklerinden karar ağacı CHAID algoritması kullanılmıştır. Bu analizle veriyi daha homojen alt gruplara bölmek amaçlanır. Böylece bağımlı değişkeni en iyi açıklayacak ve tahmin edecek gruplar oluşur. Görsel olarak analizle ilgili bir ağaç yapısı sunulan CHAID analizi (Baran ve Ata, 2014) kullanılmasının nedeni bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenle ne düzeyde ilişkili olduğunu, bağımsız değişken düzeylerinde sınıflamanın nasıl olduğunu belirlemektir. Çalışmada çocukların mizaç özellikleri bağımsız değişken olarak, ABÇİDA puanları ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada çocukların mizaç özelliklerinin ABÇİDA puanları üzerinde etkili olup olmadığı incelenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, annelerin ABÇİDA puanları betimsel analiz sonuçları verilmiştir. Daha sonra çocukların ÇİMÖ puanlarına göre ABÇİDA tüm alt puanları ayrı ayrı CHAID analizine tabi tutulmuş ve elde edilen karar ağaçlarına ilişkin bulgular sunularak yorumlanmıştır.

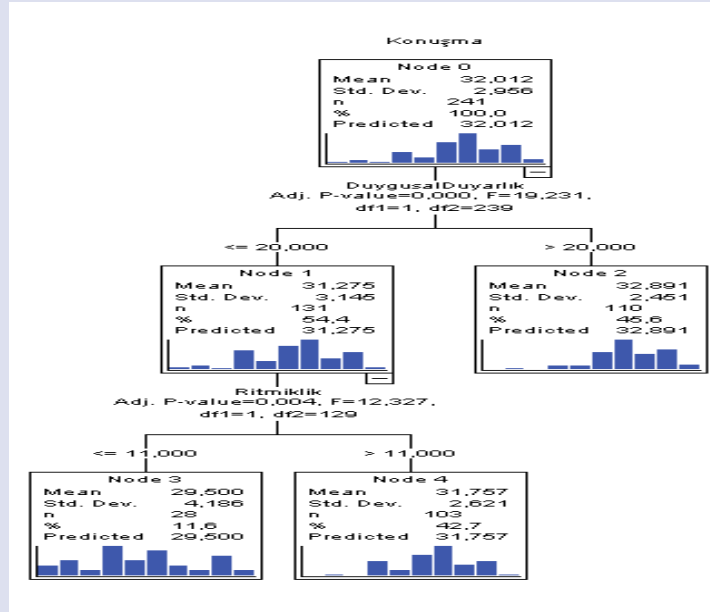
Çizelge 1. Anne ABÇİDA Puanları Betimsel İstatistikleri

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Konuşma	232	22,00	38,00	32,01	2,95
Dinleme	232	20,00	30,00	27,51	2,21
Mesaj	232	21,00	40,00	32,65	3,72
Sözsüz İletişim	232	18,00	30,00	26,67	2,40
Empati	232	17,00	45,00	36,21	4,85

Çizelge 1 incelendiğinde, annelerin ABÇİDA ortalama puanları Konuşma alt boyutu için 32,1, Dinleme alt boyutu için 27,51, Mesaj alt boyutu için 32,65, Sözsüz İletişim alt boyutu için 26,67 ve Empati alt boyutu için 36,21'dir. Ölçek alt boyutlarından alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlar incelendiğinde annelerin çocuklarıyla iletişimlerinin genel olarak ortanın üzerinde olumlu düzeyde olduğu söylenebilir.

1.Çocukların mizaç özellikleri annelerin çocuklarıyla konuşma becerilerini etkilemekte midir?

Çocukların ÇİMÖ puanlarına göre mizaç özellikleri değişkenlerinin analize dahil edildiği karar ağacı yapısında, annelerin ABCİDA konuşma becerilerini açıklayan iki düzeyli beş düğümden oluşan bir karar ağacı yapısı oluşmuştur. İlgili karar ağacı yapısı Şekil 1’de verilmiştir.

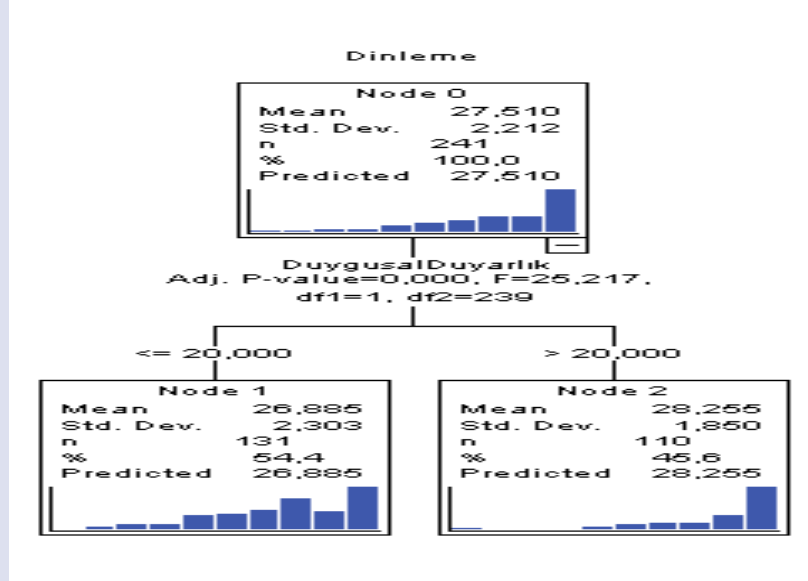
Şekil 1. Anne ABCİDA Konuşma Puanıyla ÇİMÖ Karar Ağacı Yapısı

Şekil 1’e göre annelerin ABCİDA Konuşma puanlarını etkileyen en önemli mizaç özelliği çocukların duygusal duyarlılığıdır. Çocuklar ÇİMÖ Duygusal Duyarlılık alt boyutundan aldıkları puana göre manidar farklılaşmaktadır ($F=19,231$; $p=0,000$). CHAID analizi çocukları Duygusal Duyarlılık alt boyutundan aldıkları puanlara göre iki kümeye ayırmıştır. Çocukların duygusal duyarlılıkları arttıkça annelerin çocuklarıyla iletişimlerinde konuşma becerileri de artmaktadır. Duygusal Duyarlılık alt boyutundan 20 ve altında puan alan çocukların (%54,4) anne Konuşma alt boyut puan ortalaması 31,275, Duygusal Duyarlılık alt boyutundan 20’nin üzerinde puan alan çocukların (%45,6) anne Konuşma alt boyut puan ortalaması 32,891’dir. Bu bulgu anne-çocuk iletişiminde konuşma becerisi (bağımlı değişken) üzerinde diğer mizaç özelliklerine (bağımsız değişkenlere) göre en etkili değişkenin duygusal duyarlılık mizaç özelliği olduğunu göstermektedir. ÇİMÖ Duygusal Duyarlılık puanı 20’nin altında olan çocukların anne ABCİDA Konuşma puanını etkileyen en önemli değişken çocukların ritmiklik mizaç özelliğidir. Çocuklar ÇİMÖ Ritmiklik puanlarına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=12,327$, $p=0,004$). Ritmiklik puanı 11 ve altında olan çocukların (%11,6) anne Konuşma alt boyut puan ortalaması 29,500, Ritmiklik puanı 11’in üzerinde olan çocukların (%42,7) anne Konuşma alt boyut puanı 31,757’dir.

Özetle duygusal duyarlılığı yüksek olan çocukların, duygusal duyarlılığı düşük olup ritmiklik mizaç özelliği yüksek olan çocukların annelerinin çocukla iletişimde konuşma becerileri daha yüksektir.

2.Çocukların mizaç özellikleri annelerin çocuklarını dinleme becerilerini etkilemekte midir?

Çocukların ÇİMÖ puanlarına göre mizaç özellikleri değişkenlerinin analize dahil edildiği karar ağacı yapısında, annelerin ABCİDA Dinleme becerilerini açıklayan tek düzeyli iki düğümden oluşan bir karar ağacı yapısı oluşmuştur. İlgili karar ağacı yapısı Şekil 2’de verilmiştir.

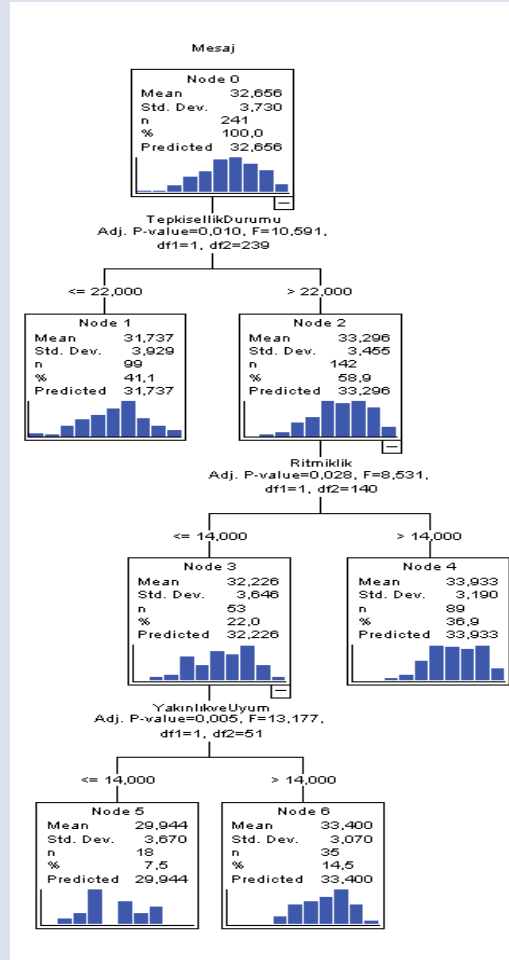
Şekil 2. Anne ABCİDA Dinleme Puanıyla ÇİMÖ Karar Ağacı Yapısı

Şekil 2’ye göre annelerin ABCİDA Dinleme puanlarını etkileyen en önemli mizaç özelliği çocukların duygusal duyarlılığıdır. Çocuklar ÇİMÖ Duygusal Duyarlılık alt boyutundan aldıkları puana göre manidar farklılaşmaktadır (F=25,217; p=0,000). CHAID analizi çocukları Duygusal Duyarlılık alt boyutundan aldıkları puanlara göre iki kümeye ayırmıştır. Çocukların duygusal duyarlılıkları arttıkça annelerin iletişimde çocuklarını dinleme becerileri de artmaktadır. Duygusal Duyarlılık alt boyutundan 20 ve altında puan alan çocukların (%54,4) anne Dinleme alt boyut puan ortalaması 26,885, Duygusal Duyarlılık alt boyutundan 20’nin üzerinde puan alan çocukların (%45,6) anne Dinleme alt boyut puan ortalaması 28,255’tir. Bu bulgu anne-çocuk iletişimde anne dinleme becerisi (bağımlı değişken) üzerinde diğer çocukların mizaç özelliklerine (bağımsız değişkenlere) göre en etkili değişkenin duygusal duyarlılık mizaç özelliğinin olduğunu göstermektedir. Yani duygusal duyarlılık mizaç özelliği yüksek olan çocukların annelerinin dinleme becerileri daha yüksektir.

3.Çocukların mizaç özellikleri annelerin çocuklarıyla mesajlaşma becerilerini etkilemekte midir?

Çocukların ÇİMÖ puanlarına göre mizaç özellikleri değişkenlerinin analize dahil edildiği karar ağacı yapısında, annelerin ABCİDA Mesaj becerilerini açıklayan üç düzeyli yedi

düğümünden oluşan bir karar ağacı yapısı oluşmuştur. İlgili karar ağacı yapısı Şekil 3'te verilmiştir.

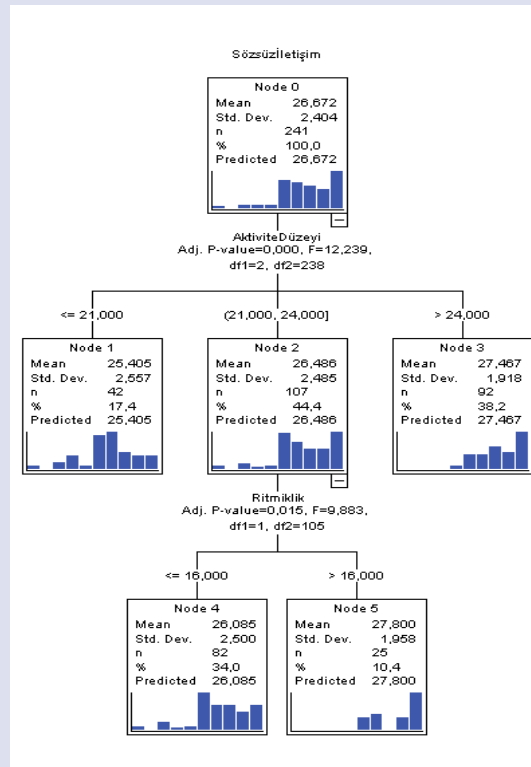
Şekil 3. Anne ABCİDA Mesaj Puanıyla ÇİMÖ Karar Ağacı Yapısı

Şekil 3'e göre annelerin ABCİDA Mesaj puanlarını etkileyen en önemli mizaç özelliği çocukların tepkisellik durumudur. Çocuklar ÇİMÖ Tepkisellik Durumu alt boyutundan aldıkları puana göre manidar farklılaşmaktadır ($F=10,591$; $p=0,010$). CHAID analizi çocukları Tepkisellik Durumu alt boyutundan aldıkları puanlara göre iki kümeye ayırmıştır. Çocukların tepkisellik mizaç özellikleri arttıkça annelerinin iletişimde mesaj becerileri de artmaktadır. Tepkisellik Durumu alt boyutundan 22 ve altında puan alan çocukların (%41,1) anne Mesaj alt boyut puan ortalaması 31,737, Tepkisellik Durumu alt boyutundan 22'nin üzerinde puan alan çocukların (%58,9) anne Mesaj alt boyut puan ortalaması 33,296'dır. Bu bulgu anne-çocuk iletişimde mesaj becerisi (bağımlı değişken) üzerinde diğer mizaç özelliklerine (bağımsız değişkenlere) göre en etkili değişkenin tepkisellik durumu mizaç özelliği olduğunu göstermektedir. ÇİMÖ Tepkisellik puanı 22'nin üzerinde olan çocukların anne ABCİDA Mesaj puanını etkileyen en önemli değişken çocukların ritmiklik mizaç özelliğidir. Çocuklar ÇİMÖ Ritmiklik puanlarına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=8,531$, $p=0,028$). Ritmiklik puanı 14 ve altında olan çocukların (%22) anne Mesaj alt boyut puan ortalaması 32,226, Ritmiklik puanı 14'ün üzerinde olan çocukların (%36,9) anne Mesaj alt boyut puanı 33,933'tür. ÇİMÖ

Ritmiklik puanı 14'ün altında olan çocukların anne ABCİDA Mesaj puanını etkileyen en önemli değişken çocukların yakınlık ve uyum mizaç özelliğidir. Çocuklar ÇİMÖ Yakınlık ve Uyum puanlarına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=13,177$, $p=0,005$). Yakınlık ve Uyum puanı 14 ve altında olan çocukların (%7,5) anne Mesaj alt boyut puan ortalaması 29,944, Yakınlık ve Uyum puanı 14'ün üzerinde olan çocukların (%14,5) anne Mesaj alt boyut puanı 33,400'dür. Özetle tepkisellik düzeyi yüksek çocukların, tepkiselliği yüksek olup ve ritmikliği yüksek çocukların, ritmikliği düşük olup yakınlık ve uyum mizaç özelliği yüksek çocukların annelerinin iletişimde mesaj becerileri daha yüksektir.

4.Çocukların mizaç özellikleri annelerin çocuklarıyla sözsüz iletişim becerilerini etkilemekte midir?

Çocukların ÇİMÖ puanlarına göre mizaç özellikleri değişkenlerinin analize dahil edildiği karar ağacı yapısında, annelerin ABCİDA Sözsüz İletişim becerilerini açıklayan iki düzeyli altı düğümden oluşan bir karar ağacı yapısı oluşmuştur. İlgili karar ağacı yapısı Şekil 4'te verilmiştir.

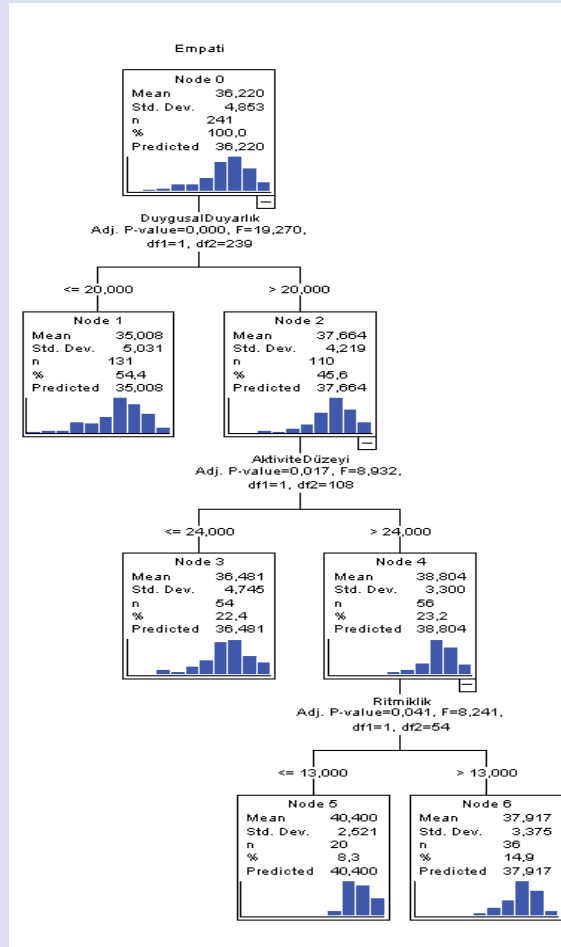
Şekil 4. ABCİDA Sözsüz İletişim Puanıyla ÇİMÖ Karar Ağacı Yapısı

Şekil 4'e göre birinci düzeyde annelerin ABCİDA Sözsüz İletişim puanlarını etkileyen en önemli mizaç özelliği çocukların aktivite düzeyidir. Çocuklar ÇİMÖ Aktivite Düzeyi alt boyutundan aldıkları puana göre manidar farklılaşmaktadır ($F=12,239$; $p=0,000$). CHAID analizi çocukları Aktivite Düzeyi alt boyutundan aldıkları puanlara göre üç kümeye ayırmıştır. Çocukların aktivite düzeyi mizaç özellikleri arttıkça annelerinin sözsüz iletişim becerileri de artmaktadır. Aktivite Düzeyi alt boyutundan 21 ve altında puan alan çocukların (%17,4) anne Sözsüz İletişim alt boyut puan ortalaması 25,405, Aktivite Düzeyi alt boyutundan 21-24 puan alan çocukların (%44,4) anne Sözsüz İletişim alt boyut puan ortalaması 26,486, Aktivite Düzeyi alt boyutundan 24'ün üzerinde puan alan çocukların (%38,2) anne Sözsüz İletişim alt boyut

puan ortalaması 27,467'dir. Bu bulgu anne-çocuk iletişimde sözsüz iletişim becerisi (bağımlı değişken) üzerinde diğer mizaç özelliklerine (bağımsız değişkenlere) göre en etkili değişkenin aktivite düzeyi mizaç özelliği olduğunu göstermektedir. ÇİMÖ Aktivite Düzeyi puanı 21-24 arasında olan çocukların anne ABCİDA Sözsüz İletişim puanını etkileyen en önemli değişken çocukların ritmiklik mizaç özelliğidir. Çocuklar ÇİMÖ Ritmiklik puanlarına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=9,883$, $p=0,015$). Ritmiklik puanı 16 ve altında olan çocukların (%34) anne Sözsüz İletişim alt boyut puan ortalaması 26,086, Ritmiklik puanı 16'nın üzerinde olan çocukların (%10,4) anne Sözsüz İletişim alt boyut puanı 27,800'dür. Özetle aktivite düzeyi yükseldikçe annelerin çocuklarıyla sözsüz iletişim becerileri artmaktadır, ritmiklik mizaç özelliği yüksek ve aktivite düzeyi orta olan çocukların annelerinin sözsüz iletişim becerileri daha yüksektir.

5.Çocukların mizaç özellikleri annelerin çocuklarıyla empati kurma becerilerini etkilemekte midir?

Çocukların ÇİMÖ puanlarına göre mizaç özellikleri değişkenlerinin analize dahil edildiği karar ağacı yapısında, annelerin ABCİDA Empati becerilerini açıklayan üç düzeyli yedi düğümden oluşan bir karar ağacı yapısı oluşmuştur. İlgili karar ağacı yapısı Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Anne ABCİDA Empati Puanıyla ÇİMÖ Karar Ağacı Yapısı

Şekil 5'e göre birinci düzeyde annelerin ABCİDA Empati puanlarını etkileyen en önemli mizaç özelliği çocukların duygusal duyarlılığıdır. Çocuklar ÇİMÖ Duygusal Duyarlık alt boyutundan aldıkları puana göre manidar farklılaşmaktadır ($F=19,270$; $p=0,000$). CHAID analizi çocukları Duygusal Duyarlık alt boyutundan aldıkları puanlara göre iki kümeye ayırmıştır. Çocukların duygusal duyarlık mizaç özellikleri arttıkça annelerinin empati becerileri de artmaktadır. Duygusal Duyarlık alt boyutundan 20 ve altında puan alan çocukların (%54,4) anne Empati alt boyut puan ortalaması 35,008, Duygusal Duyarlık alt boyutundan 20'nin üzerinde puan alan çocukların (%45,6) anne Empati alt boyut puan ortalaması 37,664'tür. Bu bulgu anne-çocuk iletişimde empati becerisi (bağımlı değişken) üzerinde diğer mizaç özelliklerine (bağımsız değişkenlere) göre en etkili değişkenin duygusal duyarlık mizaç özelliği olduğunu göstermektedir. ÇİMÖ Duygusal Duyarlık puanı 20'nin üzerinde olan çocukların anne ABCİDA Empati puanını etkileyen en önemli değişken çocukların aktivite düzeyi mizaç özelliğidir. Çocuklar ÇİMÖ Aktivite Düzeyi puanlarına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=8,932$, $p=0,017$). Aktivite Düzeyi puanı 24 ve altında olan çocukların (%22,4) anne Empati alt boyut puan ortalaması 36,481, Aktivite Düzeyi puanı 24'ün üzerinde olan çocukların (%23,2) anne Empati alt boyut puanı 38,804'tür. ÇİMÖ Aktivite Düzeyi puanı 24'ün üzerinde olan çocukların anne ABCİDA Empati puanını etkileyen en önemli değişken çocukların ritmiklik mizaç özelliğidir. Çocuklar ÇİMÖ Ritmiklik puanlarına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=8,241$, $p=0,041$). Ritmiklik puanı 13 ve altında olan çocukların (%8,3) anne Empati alt boyut puan ortalaması 40,400, Ritmiklik puanı 13'ün üzerinde olan çocukların (%14,9) anne Empati alt boyut puanı 37,917'dir. Özetle duygusal duyarlığı yüksek çocukların, ritmiklik mizaç özelliği düşük olup aktivite ve duygusal duyarlığı yüksek olan çocukların annelerinin iletişimde empati becerileri daha yüksektir.

Tartışma

Ebeveynlerin çocuklarıyla iyi ilişkiler içerisinde olması çocuğun gelişim sürecinde oldukça önemlidir. Özellikle de annelerin çocuklarıyla etkileşim ve iletişim biçimleri çocuğun sağlıklı gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. Yaşamın erken yıllarında anneye kurulan iletişimin niteliği çocukla anne arasında güvenli ilişkilerin de temelini oluşturur. Bu nedenle bu çalışmada, özellikle annelerin iletişim becerilerine odaklanılmış ve okul öncesi dönem çocuğa sahip annelerin çocuklarıyla iletişimde çocuğun mizaç özelliklerinin etkisi incelenmiştir. İletişim çift yönlü ve karmaşık bir süreçtir ve bu süreç farklı değişkenlerden etkilenebilmektedir. Çocukla iletişimde de hem çocuğa hem ebeveyne ait çeşitli unsurlar bu süreci şekillendirmektedir. Bu araştırmanın sonuçları çocuğun sahip olduğu duygusal duyarlılık, ritmiklik ve aktivite düzeyinin annelerin çocukla iletişim becerileri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Araştırmada annelerin çocuklarıyla konuşma becerilerini etkileyen iki önemli mizaç özelliği olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarına göre çocukta duygusal duyarlılık ve ritmiklik özelliklerine ait puanlar arttıkça annelerin konuşma becerileri puanlarının da arttığı belirlenmiştir. Ayrıca çocuğun duygusal duyarlılığının yüksek olması annelerin dinlemeye ve empatiye yönelik puanlarını da olumlu yönde etkilemiştir. Çocuğun hem kendi ve hem diğerlerinin duygularını anlamaya karşı yüksek duyarlılık göstermesi anneyi de çocuğuyla konuşmaya açık ve istekli olmaya teşvik ederek annenin çocukla iletişimde daha duyarlı ve yanıtlayıcı olmasını sağlayabilir. Alan yazında çocuk mizacının ebeveyn davranışını belirlemede önemli bir rol oynayabileceğini öne sürülmektedir (Kornienkoa, 2016). Noel, Peterson ve Jesso (2008), ekonomik olarak dezavantajlı okul öncesi çocuklarının sözlü iletişim becerilerinde çocuk mizacının etkisi araştırdıkları çalışmalarında çocuk mizacının çocukların sözlü dil becerileri ile ilişkili olduğunu saptamışlardır. Araştırmanın sonuçları sosyal etkileşime

yardımcı olacak çocuk mizaç özelliklerinin anlatı yeteneği ile ilişkili olduğunu ve negatif duygusallık açısından yüksek puan alan çocukların daha zayıf alıcı kelime dağarcığı sahip olduğunu göstermektedir. Anlatı yetenekleri ve kelime dağarcığının çocuğun özellikle okul başarısında çok önemli olduğu dikkate alındığında çocuğun negatif duygulanım özelliklerinin bir risk faktörü oluşturacağı öngörülebilir. Bu çalışmada da çocuğun kendi ve diğerlerinin duygularına yönelik duyarlılığı annenin konuşma becerilerini arttırmıştır. Annenin konuşma becerisi çocuğun sosyal duygusal gelişimini destekleyeceği gibi ayrıca çok önemli dil girdileri sunarak çocuğun maruz kalacağı sözcük sayısını da arttırabilir. Araştırmanın bu bulgusu çocuğun yüksek duygusal duyarlılık eğilimlerinin olumlu ebeveyn-çocuk etkileşimlerini teşvik edeceğini göstermesi açısından önemlidir. Duygusal duyarlılığı yüksek olan çocuklar annelerini daha ayrıntılı sohbet girişimlerine teşvik ederken, duygusal duyarlılık özellikleri daha az olan bir çocuk anlatı ve kelime dağarcığı becerilerinin gelişimini destekleyen türden etkileşimlere daha az maruz kalabilir. Annelerin nitelikli etkileşimlerini belirleyen olumlu mizaç özellikleri çocuğun hem bilişsel hem de sosyal duygusal gelişim alanlarına olumlu katkılar sağlar. Bu çalışmada annelerin konuşma becerilerinin çocuğun ritmiklik özelliğinden de etkilendiği görülmüştür. Çocuğun biyolojik ihtiyaçlarının belli rutinlerde gerçekleşmesi de ebeveynlik stresini azaltarak olumlu anne-çocuk iletişimini destekleyebilir. Ebeveyn stresi, çocuk mizacından kaynaklanan zorluklarla daha da şiddetlenebilir ve ebeveyn-çocuk etkileşimlerini olumsuz etkileyebilir (McQuillan ve Bates, 2017). Ayrıca ebeveyn stresinin çocuğun anlatı becerilerini etkilediğini gösteren araştırmalar da vardır (Noel, Peterson ve Jesso, 2008). Çocukların beslenme, uyku gibi ihtiyaçlarındaki düzensizlikler ebeveynlerin daha çok günlük zorluk ve bunun sonucu daha fazla stres yaşamalarına neden olabilir. Günlük rutinlerde yaşadıkları zorluklar da annelerin çocuklarına daha az ilgi göstermesine, daha az olumlu etkileşimlere ve daha yönlendirici veya müdahaleci davranışlar göstermesiyle sonuçlanabilir. Çocukların düzenli ve öngörülebilir davranışları ebeveynleri rahatlatarak çocuklarıyla daha fazla olumlu iletişim davranışlarını teşvik edebilir. Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada mizaç boyutlarından sıcakkanlılık ve ritmiklik ile çocukların dil becerileri arasında anlamlı düzeyde ilişki belirlenmiş ve sıcakkanlılık ve ritmiklik mizaç boyutlarının çocukların dil becerisi üzerinde yordayıcı etkiye sahip olduğu görülmüştür (Yoleri ve Küçükyeşil, 2014). Bu bağlamda ritmiklik özellikleri yüksek olan çocukların iyi dil becerileriyle ebeveynlerini daha çok konuşmaya teşvik edebilecekleri söylenebilir. Çünkü iletişim karşılıklı bir süreçtir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, annelerin iletişimde mesaj becerilerinin çocuğun tepkisellik, ritmiklik, yakınlık ve uyum gibi mizaç özelliklerinden etkilendiğidir. İletişim mesaj boyutu kişinin iletişimde bulunduğu kişi ya da kendisi ile ilgili duygu ve düşüncelerini yansıtmaya biçimi ile alıcı konumundaki kişinin davranışlarını algılayarak geri bildirimde bulunma becerilerini içermektedir (Arabacı ve Ömeroğlu, 2016). Bu araştırmada kullanılan mizaç ölçeğinde tepkisellik boyutundan alınan puanlar yükseldikçe çocuğun negatif duyguları gösterme yoğunluğunun daha kabul edilebilir olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Ritmiklik, yakınlık ve uyum puanlarının yüksek olması çocuğun kolay mizaçlı olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu bulgu çocuğun kolay mizaç özelliklerinin annelerin mesajlarını doğru vermelerinde etkili olduğunu göstermektedir. Çünkü kolay mizaç özelliklerine sahip olan çocukların dikkatle dinleme eğilimi göstermeleri de olasıdır. Kolay mizaç özellikli çocuklar annelerinin konuşmalarına karşı daha ilgili olabilecek davranışlar sergileyerek verilen mesajları doğru yorumlayabilecekleri için anneler kolay mizaçlı olan çocuklarına mesajlarını iletme konusunda daha başarılı olabilirler. Yapılan çalışmalar yüksek dikkat ve yüksek olumlu duygusallık gibi mizaç özelliklerinin alıcı dil becerileri ile olumlu bir ilişkiyi göstermektedir (Garello vd., 2012; Morales vd., 2000; Salley ve Dixon, 2007). Slomkowski, Nelson, Dunn ve Plomin, (1992) yeni yürümeye başlayan ve orta çocukluk döneminde mizaç ve dil arasındaki eş zamanlı ve boylamsal ilişkileri inceledikleri çalışmalarında 2 yaşında duygulanım-dışa dönüklük mizaç özelliğinin, 3 yaşında hem alıcı hem de ifade edici dilde bireysel farklılıklara

ve 7 yaşında alıcı dil becerilerine anlamlı bir katkı yaptığını belirlemişlerdir. Ollas ve arkadaşlarının (2019) yaptığı bir başka çalışmada da yüksek uyum ve sakinlik, yönlendirme/düzenleme kapasitesi göstergeleri ve daha yüksek pozitif duygusallık gibi mizaç özelliklerinin iletişimsel jestlerin kullanımı önemli ölçüde yordadığını belirlemişlerdir. Bu mizaç özelliklerinin etkileşimi teşvik ederek iletişimsel gelişimi ilerletebileceğini vurgulamışlardır.

Araştırmanın diğer bir sonucu ise çocuğun mizaç özelliklerinden biri olan aktivite düzeyi yükseldikçe annelerin sözsüz iletişim becerilerinin artmış olmasıdır. Kılıç ve Güngör Aytar (2017) okul öncesi dönem çocuklarının mizaç özellikleri ve sosyal becerilerini inceledikleri çalışmalarında, sosyal becerilerden biri olan iletişim düzeyi ile mizaç özelliklerinden biri olan etkinlik düzeyi arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Bu sonuç kaba motor eylemleri içeren yüksek düzey aktiviteye sahip olan çocuklar daha az sözlü iletişim davranışları sergileyebileceğinden annelerin sözsüz iletişimi daha çok tercih edebileceği şeklinde yorumlanabilir. Hareketlilik düzeyi yüksek olan bir çocukla konuşarak ilişki kurma zorlayıcı olabilir. Bu nedenle anneler hareketli çocuklarına mesajlarını iletmede bakış, jest ve mimikleri kullanmayı daha çok tercih edebilirler.

Özetle, iletişim olumlu ya da olumsuz olması her iki tarafın (çocuk ya da ebeveyn) işbirlikçi davranışlar içerisinde olmasına bağlıdır (Runcan, Constantineanu, Ielics ve Popa, 2012). Çocuğun sahip olduğu mizaç özellikleri alıcı ve ifade edici dil becerilerini etkilerken aynı zamanda iletişim sürecindeki işbirliği davranışlarını da etkileyebilir. Kolay mizaca sahip çocukların, pozitif duygulanım özelliklerine sahip olduğu, yakınlık ve uyum ve dikkat becerilerinin daha yüksek olduğu gözönüne alındığında iletişimde daha işbirlikçi davranışlar sergilemesi olasıdır. Dürtüsellik, tepkisellik ve negatif duygulanım özellikleri daha yüksek olan zor mizaçlı çocukların ise iletişimde daha az işbirlikçi davranışlar göstermesi beklenebilir. İlgili alan yazın incelendiğinde tepkisel çocukların duygu düzenleme becerilerinde yetersiz olduklarını ve olumlu sosyal davranışları daha az gösterdikleri, başka bir çalışmada da zor mizacın alt bileşeni olan dürtüsellik ile çocukların uyum ve toplam sosyal beceri puanları arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür (Arı ve Yaban, 2016; Kılıç ve Güngör Aytar, 2017). Ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkinin iletişim içermeyen hiçbir yönü yoktur ve iletişimdeki işbirliği davranışlarında da çocuk mizacı belirleyici olabilir.

Bu çalışmada annenin çocukla iletişimi belirlemek için öz bildirim dayalı likert tipi bir ölçek kullanılmıştır. Öz bildirim dayalı değerlendirmelerin bazı sınırlılıkları olduğu bilinmektedir. Bu çalışma da anneler yaptıkları uygulamalar değil de olması gereken yönünde cevaplar vermiş olabilirler. Bu çalışmanın betimsel istatistiklerine baktığımızda annelerin çocuklarıyla iletişimini belirleyen alt boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının genel olarak ortanın üzerinde olumlu düzeyde olduğu görülmüştür. Konuyla ilgili Kazan ve Sarısoy (2021)' un niteliksel desende görüşme yoluyla yapmış oldukları araştırma sonucunda ise annelerin, tamamına yakınının genel anlamda çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurabildiklerini belirttikleri ancak annelerin farklı sorulara verdikleri cevaplar karşılaştırıldığında bu konuda yeterli bilgi ve donanımına sahip olmadıkları, iletişimsel yeterliliklerinin az olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Anne çocuk iletişiminde çocuğun mizaç özelliklerinin etkisini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, çocuğun yüksek uyumu, günlük yaşam rutinlerindeki düzenliliği ve pozitif duygulanım özelliklerinin annelerin çocukla iletişimini olumlu olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Erken çocukluk yılları çocuğun tüm gelişim süreçleri için hayati önem taşıyan temel yeterliliklerin geliştiği kritik bir dönemdir ve bu dönemde anne-çocuk arasındaki ilişki de oldukça belirleyicidir. İletişim, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkileri kurar ve sürdürür. İletişim yoluyla, ebeveynler çocuklarının gerçek ihtiyaçlarını belirler ve bu ihtiyaçları karşılayabilirler. Ebeveynliğin de önemli bir bölümünü oluşturan anne-çocuk iletişimde annelerin çocuklarıyla açık ve etkili iletişim kurabilmeleri gelişim sürecini pozitif yönde etkiler. Erken yıllarda çocuğun sahip olduğu mizaç özellikleri de sağlıklı iletişimi şekillendiren unsurlardan biri olarak değerlendirilebilir. Ebeveynlerin çocuklarının mizaç özelliklerinin farkında olması, çocuğunun gelişimsel ihtiyaçlarını doğru yorumlanmasını sağlayarak, çocuğun ve yetişkinin uyumunu olumlu yönde destekleyebilir. Bu araştırma sonucunda çocuğun biyolojik duyarlılık ve eğilimlerini oluşturan mizaca bağlı özelliklerinin annelerin iletişim davranışlarını etkilediği görülmüştür. İletişim karşılıklı ve bireylerin birbirini etkilediği bir süreci içerir. İletişimdeki bu karşılıklılık, ebeveynler ve çocukları arasındaki ilişki için de geçerlidir. Ebeveynlerin iletişim becerileri çocuğun mizaç özelliklerinden etkilenebilir. Çocuğunun mizaç tarzına duyarlı ve çocuğunun kendine özgü güçlü yanlarını fark edebilen ebeveynlerin çocukla iletişimleri daha sağlıklı olabilir. Ebeveynler çocuğu zor bir mizaca sahip çocuklar dahi destekleyici ortamlarda yetiştirildiklerinde çevresel etkilere karşı daha duyarlı olacak davranışları sergileyebileceklerini de unutmamalıdır. Çocuğun mizaç özelliklerini dikkate alan ebeveynler karşılıklı etkileşimi uzatan ebeveyn tepkilerini daha kolay verebilirler. Ebeveynlerin zor mizaçlı çocukla iletişimde daha gergin olması, mesajın çocuk tarafından yanlış anlaşılması ve iletişim sürecinin engellenmesine yol açabileceği gibi, çocuklarıyla daha az sohbet ve etkileşim davranışları göstermelerine neden olabilir. Çocuğun özelliklerine yönelik farkındalığı olan ve kabul gösteren ebeveynler bu süreçte daha uyum sağlayıcı davranışlar gösterebilirler. Çocuklarla iletişim kurarken sakin ve uygun bir beden dili kullanılması önemlidir. İletişimde kullanılan sakin bir ton, çocuğun psikolojik olarak rahatlamasını sağlar ve mesajlar ebeveynin kızgın bir ton kullanmasına göre daha hızlı ve daha iyi anlaşılır olur. Ebeveynlerin çocuklarıyla iyi ilişkiler ve uyum içinde olması için iyi iletişim bir zorunluluktur. Bundan sonraki araştırmalarda ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimlerini etkileyecek aileye ilişkin farklı faktörlerin (ebeveyn stresi, ebeveyn mizacı, evlilik uyumu gibi) incelendiği ilişkisel ve yordayıcı çalışmalar yapılabilir. Ayrıca ebeveynlerin çocuğun mizacına göre iletişim becerilerini geliştirmek ve en uygun stratejileri öğretmek amacıyla eğitim programları hazırlanıp, bu eğitim programının etkililiğinin incelendiği deneysel çalışmalar yapılabilir. Bu konuda ebeveyn koçluğunu içeren müdahalelerin ebeveyn çocuk iletişimi üzerindeki etkileri incelenebilir. Bu çalışmada ebeveynliğin en önemli unsurlarından bir olan ebeveyn çocuk ilişkisinde sadece annelerin iletişim becerilerine odaklanılmıştır. Her iki ebeveyninin de çocuğun mizacını doğru anlayıp sağlıklı ilişkiler geliştirmesi önemli olduğundan babaların da çocukla iletişim becerilerinin incelendiği çalışmalar yapılabilir. Çünkü çocuk yetiştirmede her iki ebeveynin de çocuklarına tutarlı davranışlar sergilemesi çok önemlidir. Ayrıca çocuklardaki iletişim sorunlarına yönelik önleyici ve iyileştirici müdahale programlarının hazırlanmasında çocuğun bireysel özelliklerinden biri olan mizaca odaklanılması müdahale programının amacına ulaşmasını kolaylaştırabilir.

Destek veTeşekkür

Verilerin toplanmasında destek olan Dr. Öğretim Üyesi Nalan ARABACI'ya teşekkür ederim.

Yazarlık Katkısı

Çalışma tek yazarlıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, I. H., Pérez-González, S., Kutaka, T. S., & Yıldız, S. (2019). Difficult temperament and children's peer relations: the moderating role of quality of parent-child relationships. *Early Child Development and Care*, 189(13), 2141-2155. <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1439941>
- Acar, I. H., Torquati, J. C., Encinger, A., & Colgrove, A. (2018). The role of child temperament on low-income preschool children's relationships with their parents and teachers. *Infant and Child Development*, 27(1), e2045. <https://doi.org/10.1002/icd.2045>
- Arabacı, N., & Ömeroğlu, E. (2013). 48-72 Aylık Çocuğa Sahip Anne-Babaların Çocukları İle İletişimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 41-53.
- Arı, M. & Yaban, H. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal davranışları: mizaç ve duygu düzenlemenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 125-141. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2015014655>
- Baran, B., & Ata, F. (2014). Üniversite öğrencilerinin bilgi okuryazarlık öz-yeterlik algısının karar ağacı analizi ile incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 47(2), 137-160.
- Branje, S., Laursen, B., & Collins, W. A. (2012). Parent-child communication during adolescence. In *The Routledge handbook of family communication* (pp. 283-298). Routledge.
- Brinker, R. P., Seifer, R., and Sameroff, A. J. (1994). Relations among maternal stress, cognitive development, and early intervention in middle- and low-SES infants with developmental disabilities. *Am. J. Mental Retard.* 98, 463-480.
- Buck, R., & VanLear, C. A. (2002). Verbal and nonverbal communication: Distinguishing symbolic, spontaneous and pseudo-spontaneous nonverbal behavior. *Journal of Communication*, 52(3), 522-541.
- Büyüköztürk Ş., Çakmak-Kılıç E., Akgün-Erkan Ö., Karadeniz Ş. ve Demirel F. (2020), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Nicel Araştırmalar*, Ankara: Pegem Akademi.
- Caro, D. H. (2011). Parent-child communication and academic performance. Associations at the within-and between-country level. *Journal for educational research online*, 3(2), 15-37.
- Conture, E. G., Kelly, E. M., & Walden, T. A. (2013). Temperament, speech and language: An overview. *Journal of communication disorders*, 46(2), 125-142.
- Dixon Jr, W. E., & Smith, P. H. (2000). Links between early temperament and language acquisition. *Merrill-Palmer Quarterly*, 46 (3), pp. 417-440.
- Etzion-Carasso, A., Oppenheim, D. (2000). "Open mother-pre-schooler communication: Relations with early secure attachment." *Attachment & Human Development* , 2 (3), 347-370.

- Garello, V., Viterbori, P., & Usai, M. C. (2012). Temperamental profiles and language development: A replication and an extension. *Infant Behavior and Development*, 35, 71–82. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2011.09.003>
- Grebel'sky-Lichtman, T. (2014a). Parental patterns of cooperation in parent–child interactions: The relationship between nonverbal and verbal communication. *Human Communication Research*, 40(1), 1-29.
- Grebel'sky-Lichtman, T. (2014b). Children's verbal and nonverbal congruent and incongruent communication during parent–child interactions. *Human Communication Research*, 40(4), 415-441.
- Goldsmith, H. H., Buss, A. H., Plomin, R., Rothbart, M. K., Thomas, A., Chess, S., ... & McCall, R. B. (1987). Roundtable: What is temperament? Four approaches. *Child development*, 58 (2), 505-529.
- Jensen, M. (2016). Personality traits and nonverbal communication patterns. *International Journal of Social Science Studies*. 4 (5), 57-70. <http://dx.doi.org/10.11114/ijsss.v4i5.1451>
- Kazan, H., & Sarısoy, S. Anne-Çocuk İlişkisi Bağlamında Okul Öncesi Dönemde İletişim Becerileri Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 13 (2), 441-472.
- Keijsers, L., & Poulin, F. (2013). Developmental changes in parent–child communication throughout adolescence. *Developmental psychology*, 49(12), 2301.
- Kilic, K., & Güngör-Aytar, F.A. (2017). The effect of social skills training on social skills in early childhood, the relationship between social skills and temperament. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 42 (191), 185-204. DOI: 10.15390/EB.2017.7162
- Kopala-Sibley, D. C., Dougherty, L. R., Dyson, M. W., Laptok, R. S., Olino, T. M., Bufferd, S. J., & Klein, D. N. (2017). Early childhood cortisol reactivity moderates the effects of parent–child relationship quality on the development of children's temperament in early childhood. *Developmental science*, 20(3), e12378. DOI: 10.1111/desc.12378
- Koppensteiner, M., & Grammer, K. (2011). Body movements of male and female speakers and their influence on perceptions of personality. *Personality and Individual Differences*, 51(6), 743-747. <https://doi.org/10.1016/j.pay.2011.06.014>
- Kornienko, D. S. (2016). Child temperament and mother's personality as a predictors of maternal relation to child. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 233, 343-347. doi: 10.1016/j.sbspro.2016.10.148
- Laursen, B., & Collins, W. A. (2004). *Parent-child communication during adolescence*. The Routledge handbook of family communication, 2, 333-348.
- Leigh, P., Nievar, M. A., & Nathans, L. (2011). Maternal sensitivity and language in early childhood: A test of the transactional model. *Perceptual and motor skills*, 113(1), 281-299. DOI 10.2466/10.17.21.28.PMS.113.4.281-299

- Lekhanova, O. L., & Glukhova, O. A. (2016). Nonverbal encoding and decoding of nonverbal communication means as a condition of reflection development in communication in children with speech underdevelopment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 233, 504-507. doi: 10.1016/j.sbspro.2016.10.205
- McQuillan, M. E., & Bates, J. E. (2017). Parental stress and child temperament. In Parental stress and early child development (pp. 75-106). Springer, Cham.
- Morales, M., Mundy, P., Delgado, C. E. F., Yale, M., Neal, R., & Schwartz, H. K. (2000). Gaze following, temperament, and language development in 6-month-olds: A replication and extension. *Infant Behavior and Development*, 23, 231-236. [https://doi.org/10.1016/S0163-6383\(01\)00038-8](https://doi.org/10.1016/S0163-6383(01)00038-8)
- Noel, M., Peterson, C., & Jesso, B. (2008). The relationship of parenting stress and child temperament to language development among economically disadvantaged preschoolers. *Journal of child language*, 35(4), 823-843. doi:10.1017/S0305000908008805
- Paavola, L., Kemppinen, K., Kumpulainen, K., Moilanen, I., & Ebeling, H. (2006). Maternal sensitivity, infant co-operation and early linguistic development: Some predictive relations. *European Journal of Developmental Psychology*, 3(1), 13-30. <https://doi.org/10.1080/17405620500317789>
- Rieser-Danner, L. A. (2003). Individual differences in infant fearfulness and cognitive performance: A testing, performance, or competence effect?. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 129(1), 41.
- Rothbart, M. K., & Bates, J. E. (2006). *Temperament*. In W. Damon, R. Lerner, & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 3, social, emotional and personality development* (6th ed.) (pp. 99-166). New York, NY: Wiley.
- Rothbart, M., & Bates, J. (1998). *Temperament*. In W. Damon (Series Ed.), & N. Eisenberg (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3, social, emotional and personality development* (5th ed., pp. 105-176). New York: Wiley.
- Runcan, P. L., Constantineanu, C., Ielics, B., & Popa, D. (2012). The role of communication in the parent-child interaction. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 904-908.
- Salley, B. J., & Dixon, W. E. Jr. (2007). Temperamental and joint attentional predictors of language development. *MerrillPalmer Quarterly*, 53, 131-154. <https://doi.org/10.1353/mpq.2007.0004>
- Samfira, E. M. (2022). Parent-Child Communication: A Case Study of Teachers from a Romanian Life-Sciences University. *Canadian Journal of Family and Youth/Le Journal Canadien de Famille et de la Jeunesse*, 14(3), 131-150.
- Scaramella, L. V., & Leve, L. D. (2004). Clarifying parent-child reciprocities during early childhood: The early childhood coercion model. *Clinical Child & Family Psychology Review*, 7(2), 89-107.

- Schultz, A., Tulviste, T., & Konstabel, K. (2012). Early vocabulary and gestures in Estonian children. *Journal of Child Language*, 39, 664–686. doi: 10.1017/S0305000911000225
- Simonič, B. (2015). Empathic parenting and child development. The Person and the Challenges. *The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II*, 5(2), 109-121. DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/pch.1525>
- Slomkowski, C.L., K. Nelson, J. Dunn and R. Plomin, (1992). Temperament and language: Relations from toddlerhood to middle childhood. *Developmental Psychology*, 28(6): 1090-1095. Available at: <https://doi.org/10.1037//0012-1649.28.6.1090>
- Spiker, D., Boyce, G., & Boyce, L. (2002) Parent-child interactions when young children have disabilities. *International Review of Research on Mental Retardation*, 25, 35-70. [https://doi.org/10.1016/S0074-7750\(02\)80005-2](https://doi.org/10.1016/S0074-7750(02)80005-2)
- Stern, J. A., Borelli, J. L., & Smiley, P. A. (2015). Assessing parental empathy: A role for empathy in child attachment. *Attachment & human development*, 17(1), 1-22. <https://doi.org/10.1080/14616734.2014.969749>
- Ünal, F. (2017). Çocuklarla İletişim Kurma. A. Güngör Aytar (Ed.), *Etkili İletişim içinde* (61-88 ss.). Hedef Yayıncılık: Ankara
- Yoleri, S., & Küçükyeşil, G. (2014). Okul öncesi dönem çocuklarının mizaç özellikleri ile dil becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 20-38. <https://doi.org/10.17556/jef.95780>
- Yuksel Aykanat, Y. B., & Omeroglu, E. (2021). The parent-child communication during the course of Covid-19 pandemic. *Research in Pedagogy*, 11(2), 511-521. DOI: 10.5937/IstrPed2102511Y